

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ**

**АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ
КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: здобувач II курсу 271М групи
денної форми навчання
Спеціальності 051 Економіка
Освітньо-професійної (наукової) програми
«Економіка»
Камбурова Юлія Ігорівна

Керівник: доктор економічних наук,
професор Ушкаренко Ю.В.
Рецензент: Директор ТОВ «Ратуш-Агро»
Алісевич В.Л.

Івано-Франківськ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ	7
1.1 Принципи формування, функціонування та розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації	7
1.2. Закордонний досвід регулювання кредитної кооперації.....	14
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ	19
2.1. Сучасний стан кредитної кооперації в Україні.....	19
2.2. Аналіз глобальних тенденції розвитку фінансового сектора економіки України	24
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ	30
3.1. Удосконалення інституційної системи регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації	30
3.2. Організація нагляду та контролю за діяльністю кредитного кооперативу, як основний компонент регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації	34
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена особливою роллю сільськогосподарської кредитної кооперації як найважливішого джерела фінансової підтримки та забезпечення взаємодопомоги сільськогосподарських товаровиробників та населення в сільських територіях. Формування та розвиток сільськогосподарської кредитної кооперації в Україні стає об'єктивно затребуваним процесом, орієнтованим на вирішення важливих фінансово-економічних та соціальних проблем малого та середнього підприємництва, сільського населення та агробізнесу в цілому.

В даний час для сільськогосподарської кредитної кооперації України характерні слабка майнова і ресурсна бази, нерівномірний розвиток сільськогосподарських кредитних кооперативів на території країни, вузький асортимент наданих ними послуг і високі ризики, а також тенденція скорочення кількості діючих сільськогосподарських кредитних кооперативів. Багато в чому ці недоліки пов'язані зі слабким законодавчим і нормативним забезпеченням їх функціонування, що, в свою чергу, є наслідком відсутності збалансованої системи їх регулювання з боку держави та кооперативного співтовариства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконувалась у відповідності до науково-дослідної теми «Упровадження сучасних концепцій лідерства у практику управління бізнес-процесами» – номер державної реєстрації 0120U101547 (в її межах автором здійснено дослідження формування організаційної структури управління у підприємницьких структурах).

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні основних принципів та концептуальних положень регулювання діяльності сільськогосподарських кредитних кооперативів, розробці практичних заходів та рекомендацій щодо інституціональних імперативів розвитку

та функціонування сільськогосподарської кредитної кооперації в Україні. Досягнення поставленої мети вимагало визначення та вирішення наступних наукових та практичних **завдань**:

- уточнити і поглибити понятійний апарат сільськогосподарської кредитної кооперації в Україні;

- виявити сучасний стан, тенденції, динаміку, особливості та перспективи розвитку кредитної кооперації в Україні;

- узагальнити досвід регулювання кредитної кооперації розвинених країн;

- розробити основні напрями розвитку інституційного середовища та системи інституційного регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації;

- виявити основні проблеми та фактори розвитку сільськогосподарських кредитних кооперативів та обґрунтувати необхідність удосконалення регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації в Україні;

- визначити можливі підходи до формування наглядової системи для забезпечення необхідного рівня контролю за діяльністю сільськогосподарських кредитних кооперативів та обґрунтувати створення такої системи.

Об'єктом дослідження є процес формування кредитної кооперації в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти формування кредитної кооперації в Україні.

Для досягнення поставленої мети були використані як загальнонаукові, так і спеціальні **методи** пізнання явищ та процесів у сфері кредитної кооперації, зокрема: метод аналогії та узагальнення – для окреслення сутнісних характеристик сільськогосподарської кредитної кооперації, визначення основних механізмів та форм реалізації кредитної кооперації; методи групування і систематизації –

для класифікації основних засад діяльності кредитних спілок; методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції – для проведення теоретичних узагальнень та формулювання висновків щодо можливостей подальшого розвитку кредитної кооперації в Україні. У роботі також використано прийоми табличного та графічного представлення результатів дослідження.

Наукова новизна результатів. Основні положення, що формують наукову новизну проведеного дослідження, полягають у тому, що:

- запропоноване і обґрунтоване трактування поняття «інституційне середовище сільськогосподарської кредитної кооперації»;
- доведена необхідність формування інституційного середовища розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації.

Практична значимість роботи полягає у розробці нових рішень щодо виходу суб'єктів кредитної кооперації з повоєнної кризи.

Апробація. Результати наукової роботи апробовані на V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах» (м. Херсон, 26-27 березня 2020 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів» (м. Херсон, 26-27 березня 2021 р.) та Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів» (м. Івано-Франківськ, 03-04 листопада 2022 року).

Структура роботи. Робота складається із вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

1.1 Принципи формування, функціонування та розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації

Господарські перетворення в агропромисловому комплексі - формують передумови і ініціюють процеси розвитку сільськогосподарської кооперації, створивши необхідну соціально-економічну базу кооперування. Поняття «кооперація» дуже містке та багатогранне. Існує багато підходів до визначення цього поняття. Основні підходи до визначення кооперації було зображено нами у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Основні підходи до визначення поняття «кооперація»

Автор підходу	Сутність поняття
Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І	Добровільне об'єднання власності (різних об'єктів і форм) та праці для досягнення спільних цілей у різних сферах господарської діяльності, а також система економічних відносин, які при цьому розвиваються
Мочерний С.В	Добровільне об'єднання власності (різних об'єктів і форм) та праці для досягнення спільних цілей у різних сферах господарської діяльності
Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш.	Об'єднання фізичних осіб на основі добровільного членства для колективного підприємництва; універсальна форма організації спільного або взаємоузгодженого виробництва за участі іноземних партнерів двох або декількох країн, базована на розподілі виробництва продукції, комерційному співробітництві, взаємній гарантії ризиків, загальному захисті інвестицій і промислових секретів
Алексеєнко Л.М., Олексієнко В.М., Юркевич А.І. Е	Форма організації праці і діяльності, при якій велика кількість людей бере участь у виконанні поставленого завдання

Джерело: складено автором на основі [31].

Кредитна кооперація є різновидом, складовою частиною кооперації. Їй, як і кооперації загалом, притаманні найважливіші ознаки (рис. 1.1).

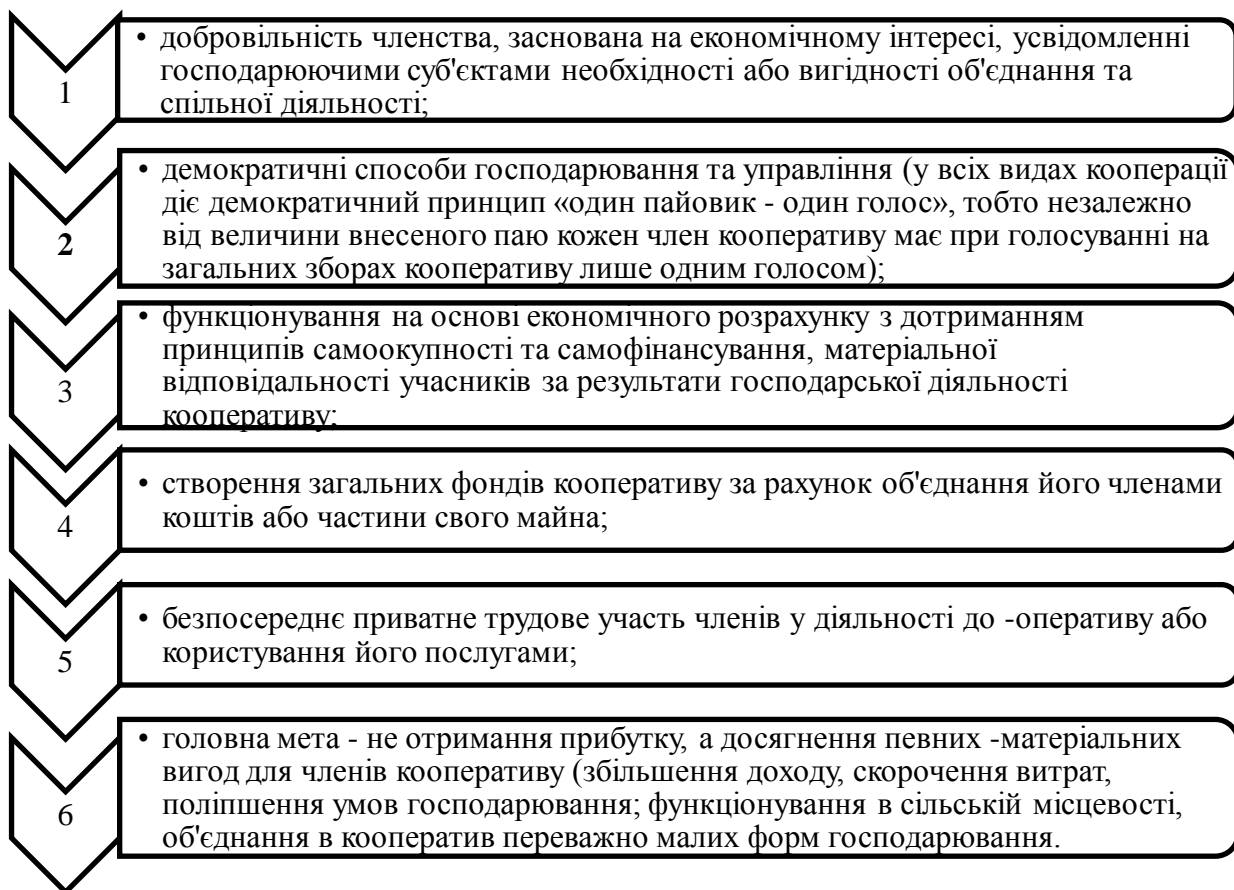

Рис. 1.1 Основні ознаки кредитної кооперації

Джерело: складено автором на основі [8, с. 356].

Кредитні кооперативи є основою розвитку всіх форм кооперації на селі. Будучи некомерційними організаціями, вони у своїй діяльності орієнтуються не на отримання прибутку, а на забезпечення доступу до кредитних ресурсів, насамперед малим підприємствам, фермерським господарствам та господарствам населення. Крім того, кредитним кооперативам належить важлива роль у вирішенні соціальних проблем, пов'язаних із покращенням життєвого рівня сільського населення. У декларації про кооперативну ідентичність, прийняту XXXI Конгресом Міжнародного кооперативного альянсу в 1995 році, подається таке визначення кооперативу: «Кооператив – це автономна асоціація осіб,

що добровільно об'єдналися з метою задоволення своїх економічних, соціальних і культурних потреб за допомогою спільного володіння і демократичного керування підприємством» [3, с. 36].

У науковій та економічній літературі визначенню сутності та принципам кредитної кооперації присвячено велику кількість робіт. Серед сучасних термінів у широкому розумінні кредитний кооператив визначають як «добровільні об'єднання громадян та/або юридичних осіб на основі спільності місця знаходження або трудової діяльності, або професійної приналежності, з метою збереження їх власних коштів, взаємного фінансування та надання інших послуг» [24]. В залежності від спектру послуг та прийнятої системи управління вони функціонують у різних формах (споживчі кооперативи взаємного фінансування, споживчі товариства взаємного фінансування, сільськогосподарські споживчі кредитні кооперативи, товариства взаємного кредитування, ощадно-позичкові каси, позичкові-ощадні і т.д.). Проте, кредитні кооперативи створюються не стільки з метою заощадження коштів членів, скільки з метою взаємного кредитування на вигідних умовах (неформальний та швидкий розгляд заявок залежно від розміру позики, забезпечується фінансова прозорість роботи кооперативу, безпосередня участь членів в управлінні кооперативом, доступність грошових коштів для сільського населення та сільськогосподарських товаровиробників).

Некомерційну альтернативу банкам становлять кредитні спілки як одна з наймасовіших і найпривабливіших для населення фінансових організацій. Згідно Закону України про «Кредитні спілки» кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [22].

Статус кредитних кооперативів визначається виходячи з їхньої економічної сутності. Вона проявляється у двоїстій природі кредитних кооперативів, яка полягає в тому, що вони поєднують у собі риси кооперативних та кредитних організацій. Притаманні їм родові ознаки представлені на рис. 1.2 і виходячи з них, впливає статус кредитних кооперативів як спеціалізованих некомерційних організацій дрібного кредиту, що поєднують у собі риси кооперативних і кредитних організацій і функціонують на певній частині фінансового ринку – у сфері позичкового капіталу відповідно до законодавчо закріплених повноважень.

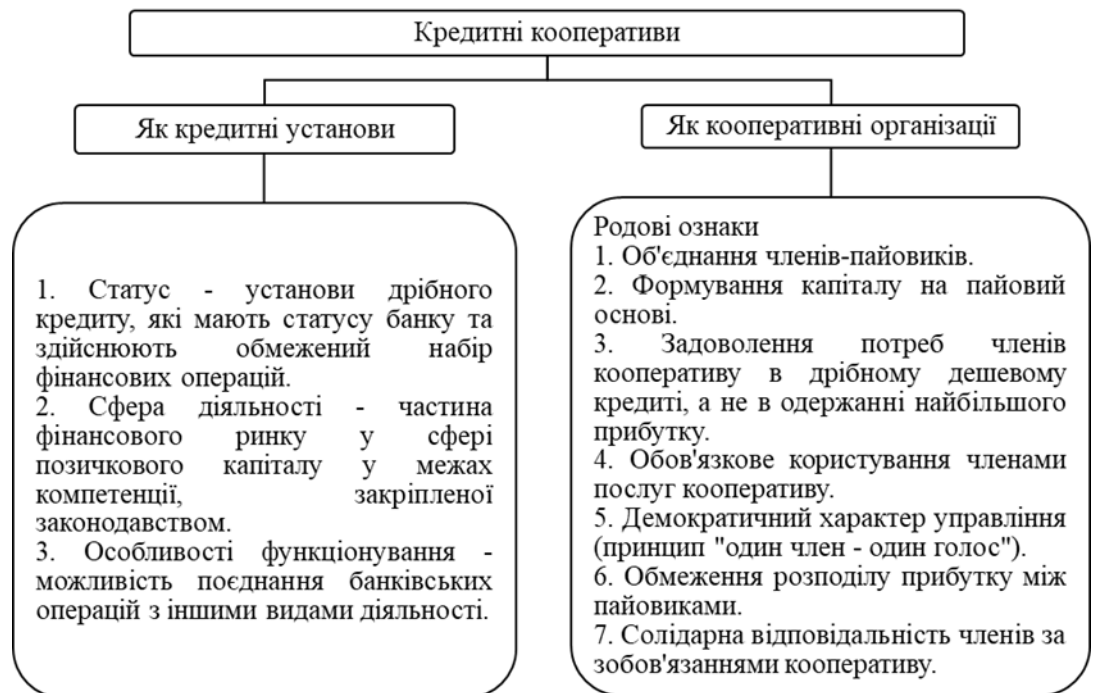

Рис. 1.2 Характеристика кредитних кооперативів

Джерело: складено автором на основі [20].

Крім того, кредитні кооперативи можуть розміщувати тимчасово вільні кошти в особливо надійних активах, надавати консультаційні, інформаційні та інші послуги пайовикам відповідно до чинного законодавства. Усі функції кредитних кооперативів тісно взаємопов'язані між собою і є проявом їхньої єдиної сутності.

Кооперативною сутністю кредитного кооперативу є виконання - таких основних принципів організації діяльності та управління, як: добровільність вступу; свобода виходу незалежно від згоди інших; рівність прав та обов'язків всіх членів незалежно від розмірів пайових внесків при прийнятті рішень; особиста участь членів в управлінні.

Організаційно-економічні характеристики кредитного кооперативу представлені: двоїстістю управління; кооперативною чотирьох сторонністю; економічною стабільністю; правовим регулюванням; відмінними ознаками кредитного кооперативу від інших установ фінансово-кредитної системи.

Подвійність управління обумовлена наданням позик та накопиченням заощаджень. Кооперативна чотири сторонність проявляється в організаційній структурі учасників, до якої входять: члени кооперативу; виборні органи; керівний склад; виконавча дирекція, яка прагне задовольнити свої інтереси через свою участь у діяльності кооперативу. Економічна стабільність функціонування кредитного кооперативу проявляється у узгодженості між інтересами його членів та цілями організації.

Термін «кредитний» дає підставу відносити кредитні кооперативи до кредитних установ та статусу фінансових посередників. Процес створення нових зобов'язань та обміну їх на зобов'язання інших контрагентів становить основу, суть фінансового посередництва. Акумуляуючи грошові капітали з різних джерел, фінансові посередники створюють загальний знеособлений «пул» грошових коштів і можуть задовольняти вимоги на кредит на найрізноманітніших умовах [19].

Зважаючи на відсутність чіткого визначення поняття «сільська кредитна кооперація» та ототожнення її з сільськогосподарською кредитною кооперацією, що невірно, ми пропонуємо таке її формулювання: «Сільська кредитна кооперація – це сукупність різних форм кредитних кооперативів, зареєстрованих і які здійснюють свою

діяльність у сільській місцевості». Дане визначення можна представити у вигляді структурної моделі (рис.1.3).

Рис. 1.3 Структурна модель сільської кредитної кооперації

Джерело: складено автором на основі [1, с. 195].

Сільськогосподарська кредитна кооперація одна з форм сільськогосподарської кооперації, пов'язаної з добровільним об'єднанням сільськогосподарських товаровиробників юридичних та/або фізичних осіб у господарське утворення – сільськогосподарський кредитний кооператив з метою формування доступної та надійної системи кредитування для задоволення своїх - фінансових та матеріальних потреб.

Основними особливостями системи сільськогосподарської кооперації є: наявність підсистем, що мають власне цільове призначення, підпорядковане цільовому призначенню системи; наявність великої кількості різноманітних зв'язків між підсистемами; наявність у системі елементів самоорганізації; участь у функціональній системі людей та природного середовища (відкритість системи). Тому сільськогосподарська кредитна кооперація різноманітна за умовами, у яких вона реалізується.

Кредитна споживча кооперація є недержавним громадським інститутом, заснованим на членстві і що дозволяє індивідам (їх групам) задовольняти фінансові потреби. Як інститут громадянського суспільства кредитна кооперація може розглядатися через наявність ряду специфічних рис: по-перше, вона відрізняється від інших фінансових структур наявністю унікальних взаємозв'язків між членами кредитних кооперативів; по-друге, у неї є особливі цілі та завдання; по-третє, можна говорити про існування кооперативної філософії та ідеології.

Соціальна сутність кредитної кооперації проявляється в кількох аспектах:

1. Кредитна кооперація є важливою ланкою так званого «третього сектору» або сектору добровільної активності, що включає осіб, які не ставлять перед собою завдань зі збільшення особистого доходу через участь в об'єднанні або за допомогою володіння ним. Функціонування таких організацій спрямоване на досягнення загального блага, залучення населення до процесу соціальних змін.

2. Кредитна споживча кооперація втілює ідеал консолідації особи і суспільства, тим самим нівелюючи соціальну напруженість.

3. Кредитна кооперація є інструментом фінансової підтримки мало забезпечених верств населення, надаючи можливості підвищення добробуту. При цьому на відміну від інших фінансових інструментів споживче кооперативне кредитування відрізняється своєю доступністю. Ефективність дії кооперації особливо наочно проявляється в періоди економічних криз.

4. Подвійність природи кооперативного кредитування визначається тим, що воно одночасно є і формою ведення господарської діяльності, і інструментом формування особливих суспільних відносин. Не маючи спрямованості отримання прибутку, кредитна кооперація,

проте, сприяє вирішенню важливих економічних завдань, заохочує ініціативність, підприємливість, відповідальність.

5. Кооперативне кредитування створює особливу групу суспільних відносин, що характеризується ідеями взаємодопомоги та взаємної підтримки, тим самим поєднуючи інтереси різних індивідів та організацій в єдиному руслі задоволення фінансових потреб.

6. Кооперація та кредитна споживча кооперація, зокрема, забезпечують зайнятість населення, сприяють підвищенню трудових доходів.

7. Кооперативне споживче кредитування активізує споживчий попит, що, своєю чергою, стимулює розвиток виробництва.

Таким чином, сільськогосподарський кредитний кооператив є основним елементом сільськогосподарської кредитної кооперації. Економічні відносини всередині кредитного кооперативу характеризують первинні економічні відносини сільськогосподарської кредитної кооперації. На їх основі формуються її вторинні економічні відносини, суб'єктами яких виступають структурні елементи системи сільськогосподарської кредитної кооперації (кредитні кооперативи всіх рівнів, їх спілки та асоціації, фонди, ревізійні спілки і т.д.) та держава. Об'єктом їх відносин є формування та розподіл фонду фінансової взаємодопомоги (позичкового капіталу) сільськогосподарських кредитних кооперативів.

1.2. Закордонний досвід регулювання кредитної кооперації

Кредитна кооперація у всьому світі є одним із сегментів фінансово-кредитної системи будь-якої держави, що обслуговує категорію клієнтів, традиційно непривабливу для комерційного банківського кредитування. Міжнародний досвід розвитку кредитної кооперації важливий для виявлення основних проблем, закономірностей

становлення та функціонування цього фінансового інституту, визначення його місця в системі сільськогосподарського кредиту, формування напрямів його вдосконалення [4, с. 86]. Дослідження розвитку кредитної кооперації в різних країнах дозволяє вивчити варіанти та особливості кредитної кооперації, а також уникнути можливих помилок. Регулювання діяльності кредитних кооперативних організацій у різних країнах світу здійснюється у різних формах (табл.1.1).

Основи сільських кредитних кооперативів, виходячи з юридичної сили джерел права країни, можна класифікувати за двома основними ознаками:

- 1) країни, де основним джерелом права сільськогосподарської кредитної кооперації є закон (Німеччина, Італія, Іспанія, Ірландія, Фінляндія, США, Китай, Японія);
- 2) країни, де засади функціонування сільської кредитної кооперації визначено підзаконними правовими актами (Данія).

Таблиця 1.1

Форми регулювання діяльності кредитних організацій у різних країнах світу

Вид регулювання	Країни, у яких представлено
загальне правове регулювання всієї кооперації	Німеччина, Фінляндія
діяльність кредитних кооперативів регулюється банківським законодавством	Італія, Іспанія
спеціальне правове регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації	США, Франція, Китай
спеціальне правове регулювання сільськогосподарської, у тому числі кредитної кооперації	Японія
відсутня загальнодержавне кооперативне законодавство	Данія

Джерело: складено автором на основі [21, с.134].

У Німеччині, Франції, Нідерландах діяльність сільськогосподарських кредитних кооперативів регулюється не лише законодавством про кредитні кооперативи, а й банківським

законодавством, тому деякі фахівці говорять про повну трансформацію кредитних кооперативів у звичайні банківські установи [27].

Аналіз організаційно-економічних та правових основ за кордоном показує кілька напрямків до визначення поняття сільськогосподарського кредитного кооперативу (табл. 1.2).

Таким чином, сільські кредитні кооперативи можна поділити на:

1) спеціалізовані кредитні кооперативи, які діють у певній сфері господарської діяльності – сільському господарстві (зокрема, каси сільського кредиту у Франції);

2) універсальні кредитні кооперативи, що спеціалізуються на наданні споживчого кредиту своїм членам (наприклад, сільські кредитні спілки США, сільські каси Італії);

3) багатоцільові сільськогосподарські кооперативи, що здійснюють поряд з іншою виробничою або обслуговуючою діяльністю кредитування своїх членів і в яких функція кредитування є вторинною по відношенню до інших функцій кооперативу (зокрема, кооперативи Ізраїлю, Японії).

Таблиця 1.2

Визначення сутності поняття «сільськогосподарський кредитний кооператив»

Напрямки	Країна	Сутність
1	2	3
Перший напрямок	Німеччина	Під кооперативом розуміють товариство з необмеженим числом учасників, метою якого є сприяння отриманню доходу або господарювання його членів за допомогою спільного господарського підприємства. Всім кооперативам, зокрема й сільськогосподарським кредитним кооперативам, надано уніфікований правовий статус.
	Фінляндія	Закон «Про кооперативні товариства» говорить, що кооперативне товариство – це об'єднання, кількість членів і капітал якого заздалегідь не визначено, створюване для здійснення економічної діяльності на користь членів товариства, які мають користуватися його послугами.
	Ізраїль	Термін «мошав-овдим», розуміє під ним кооперативне об'єднання, створюване для закупівельно-збутових,

		кредитних, страхових операцій.
--	--	--------------------------------

Продовження табл. 1.2

1	2	3
Другий напрямок	США	Засновано на загальному правовому регулюванні всієї кредитної кооперації, у тому числі і сільськогосподарської. Фермери можуть створювати кредитні кооперативи виключно для кредитування своїх виробничих потреб.
Третій напрямок	Японія	Законодавчо визначено поняття сільськогосподарського кооперативу, яке розповсюджується і на сільськогосподарські кредитні кооперативи.
Четвертий напрямок	Франція та Китай	Полягає у наданні сільськогосподарським кредитним кооперативам особливої правосуб'єктності. Це виражено у законодавчому закріпленні визначення сільськогосподарського кредитного кооперативу.

Джерело: складено автором на основі [18, с. 156].

Кредитною кооперацією охоплено більшість населення, що свідчить про соціальні функції кредитних кооперативів і те, що основна мета діяльності кредитних кооперативів – задоволення потреб у кредиті конкретної людини при взаємній організації та взаємодопомозі. Порівняно з іншими кредитними установами, кооперативний кредит обслуговує більшу частину потреб в аграрному кредиті. У країнах системи кредитної кооперації функціонують постійно змінюючись.

Зміни стосуються, по-перше, вдосконалення їх організаційних моделей – з'являються нові форми та типи кредитних кооперативів, відбувається концентрація кредитних установ та їх розшарування на якісно різні групи. По-друге, розширюється коло наданих фінансових послуг, включаючи такі нові види як факторинг, форфейтинг, лізинг тощо, тобто з'являються функції, аналогічні тим, що виробляють банки.

У цілому кредитна кооперація характеризується тим, що у економічно розвинених країнах відзначається тенденція перетворення кредитних кооперативів у кооперативні банки (Німеччина, Франція, Нідерланди). Практично у всіх державах, де відбувається процес

трансформації кредитних кооперативів у фінансові кредитні організації, втрачаються класичні кооперативні засади. Для сільської кредитної кооперації характерна значна державна підтримка, причому відносини між кооперативами і державою будуються на взаємовигідній основі, тому що, підтримка сприяє розвитку кредитної кооперації швидкими темпами.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан кредитної кооперації в Україні

Відродження кредитних спілок в Україні розпочалося у 1992 році за підтримки кредитних спілок української діаспори США, Канади та Австралії. В результаті цього в країні набула поширення англосаксонська модель кредитних кооперативів, за якою їх членами можуть бути лише фізичні особи.

Єдиним нормативним актом у цій галузі був Указ Президента України від 20 вересня 1993 року, який затвердив тимчасове положення про кредитні спілки в Україні. До кінця 2002 року органами юстиції України було зареєстровано близько 1500 кредитних спілок. У 2002 році Верховна Рада приймає закон «Про кредитні спілки» [13], а в грудні того ж року Указом Президента України було створено Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг. Ця Комісія є офіційним органом регулювання для всіх видів фінансового посередництва, крім банківських організацій.

Загалом членом кредитної спілки може стати будь-який громадянин, який досяг 16 років, фізична особа-підприємець та юридична особа, які відповідають принципам об'єднання членів, визначеним у статуті.

Кредитна спілка пропонує послуги з надання позик лише своїм членам. Для того, щоб стати позичальником кредитної спілки, будь-яка фізична та (або) юридична особа має бути членом спілки (тобто подати заяву про вступ, сплатити вступний та пайовий внески, ознайомитися зі статутом та внутрішніми нормативними документами). Основними членами є:

- жінки – 67% пайовиків;
 - громадяни старше 45 років (близько 60% пайовиків).
- Наступна велика категорія – від 30 до 45 років (близько 30% пайовиків);
- 42% членів – пенсіонери, що може бути обумовлено у тому числі територіальною доступністю, схильністю пенсіонерів до ощадної моделі поведінки та обмеженою пропозицією кредитних продуктів для цієї категорії громадян;
 - 51% членів зайняті як наймані співробітники (розподіл за галузями діяльності рівномірний).

Серед позичальників 39% – постійні, 61% – нові, тобто ті, хто звернувся за позикою вперше, сфера діяльності яких різноманітна (рис.2.1).

Пайовику простіше отримати позику у порівнянні з іншими фінансовими інститутами (наприклад, банками), де висуваються більш високі вимоги до позичальників.

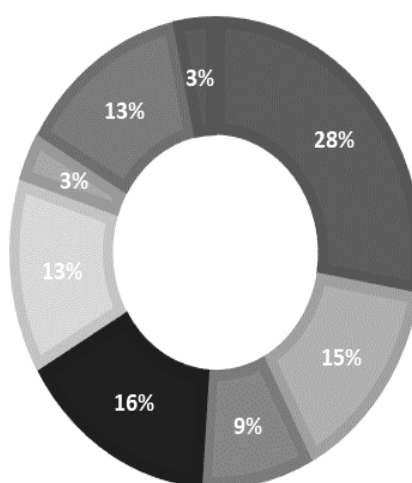

Рис. 2.1 Сфера діяльності членів кредитної спілки

Джерело: складено автором на основі [33].

На сьогодні в Україні зареєстровано 289 кредитних спілок табл.

2.1.

Таблиця 2.1

**Динаміка кількості кредитних спілок в Україні станом на
2021 р.**

№ з/п	Назва показника	Період		
		I квартал 2021	I півріччя 2021	9 місяців 2021
1	Кількість зареєстрованих кредитних спілок, на кінець періоду, одиниць, із них:	316	308	289
2	кількість кредитних спілок (КС), що надали звітність	217	211	204
3	Кількість членів КС, на кінець періоду, тис. осіб, із них:	413,6	385,1	379,8
4	члени КС, які мають внески на депозитних рахунках	15,7	15,5	15,4
5	члени КС, які мають заборгованість за кредитами	91,5	89,0	87,4

Джерело: складено автором на основі [16].

Процес формування кредитної кооперації має яскраво виражену регіональну залежність. Переважна частина кредитних спілок створена і функціонує в західному регіоні України, але слід зазначити, що достатня кількість кредитних спілок існують та діють на території інших регіонів. Загальні активи кредитних спілок України становлять 2,4 млрд грн, кредитний портфель – 2,2 млрд грн, а депозитний – 1, 2 млрд грн (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Основні показники діяльності кредитних спілок

№ з/п	Назва показника	Період		
		I квартал 2021	I півріччя 2021	9 місяців 2021
1	2	3	4	5
1	Активи, на кінець періоду, з них:	2 335,1	2 394,0	2 438,1

2	Продуктивні	2 036,7	2 090,1	2 110,0
3	Непродуктивні	298,4	303,8	328,1

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5
4	Капітал, на кінець періоду	1 019,7	1 015,6	1 026,1
5	Дохід КС, за період	220,0	448,7	693,4
6	Витрати КС, за період	210,2	419,1	643,0
7	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), за період	8,1	25,4	44,5
8	Кредити надані членам КС, на кінець періоду	2 094,1	2 173,3	2 202,6
9	Обсяг кредитів, наданих членам КС, за період	550,5	1 161,6	1 747,6
10	Кількість кредитів, наданих членам КС, на кінець періоду, одиниць	101 494	101 268	98 248
11	Внески членів КС на депозитні рахунки, на кінець періоду	1 170,4	1 188,4	1 218,3
12	Внески членів КС на депозитні рахунки, за період	442,7	804,7	1 139,3
13	Заборгованість за простроченими кредитами, наданими членам КС та кредитним спілкам, на кінець періоду	476,2	472,1	479,8

Джерело: складено автором на основі [15].

Також необхідно сказати, що серед членів кредитних спілок найбільшим попитом відзначаються саме споживчі кредити. Тільки вони складають 52,3% від суми кредитного портфеля. На другому місці знаходяться кредити, які були надані на придбання, ремонт нерухомого майна та його будівництво – 18,7%. Найменшу частку з них становить кредитування фермерських господарств (3,5%). У середньому розмір кредиту, що було надано одному позичальнику, складає 20 тис. грн.

Загальний діапазон середньозважених відсоткових ставок за цими кредитами, що було надано членам кредитних спілок, досить широкий. Близько третини кредитних спілок (31,6%) надають кредити з ставкою, що знаходиться у межах 40-50% річних. Майже половині членів кредитних спілок (49,3%) надаються кредити з відсотковою ставкою, що

знаходиться у межах 30-50% річних. Це свідчить про те, що більша частка кредитних спілок не виконує свою функцію щодо фінансового захисту населення та здешевлення споживчих кредитів.

Загалом, проведений аналіз свідчить про динамічну тенденцію зростання у довоєнний час обсягів кредитування небанківськими фінансовими установами в Україні за останні п'ять років. Лідерами цього зростання стали фінансові установи, які надають грошові позики фізичним та юридичним особам. Розвиток кредитної діяльності у небанківському фінансовому секторі грає важливу роль для економіки країни, так як засвідчує саме розвиток спеціалізації серед фінансових інститутів та веде до зростання конкуренції у фінансовій сфері України. Одночасно з цим розвиток небанківського сектору змушує банки, які відносяться до основних агентів фінансового посередництва, покращувати процеси надання послуг, підвищувати рівень їх гнучкості, якості та спрямованості на реалізацію потреб різних категорій споживачів

Необхідно зазначити, що «діяльність кооперативних підприємств відбувається у певному інституціональному середовищі, яке визначають як сукупність основоположних соціальних, політичних, юридичних і економічних правил у рамках людської поведінки. Інститути – це не просто організаційні структури, “це нормативні моделі, які визначають, що у даному суспільстві вважається обов’язковим, заданим або очікуваним способом дії або соціальних взаємовідносин” [512, с. 19]. Найбільш поширеним є визначення інститутів, запропоноване Д. Норттом. «Інституції – це правила гри в суспільстві або, точніше, вигадані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію у певне русло і, як наслідок, структурують стимули у процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного» [33, с. 11].

Отже, слід зазначити, що інститути зменшують невизначеність у поведінці людей і кооперативів, певним чином регламентуючи їхню діяльність; вони визначають можливі варіанти поведінки будь-яких

суб'єктів кооперації у процесі взаємодії, обмежуючи їх офіційно встановленими нормативними актами й неписаними правилами. Кооперативи створюються з певною метою внаслідок можливостей, породжених існуючою сукупністю обмежень, і під час спроб досягти своїх цілей стають головними рушіями інституційної зміни.

2.2. Аналіз глобальних тенденції розвитку фінансового сектора економіки України

Сьогоднішня економічна ситуація України характеризується глибокою кризою, що настала в наслідок вторгнення Росії на територію України. Ця криза матиме масштабні наслідки для усього фінансового сектора. Проте говорячи про банківський сектор, слід зазначити, що він успішно протистоїть війні: безперервна робота банків, збереження ліквідності та продовження роботи. Завдяки певним реформам та роботі НБУ банки вступили у війну із значним запасом капіталу та ліквідності, у них було розроблено план на випадок несприятливих подій [35].

Унаслідок війни прогнозується падіння ВВП більше, ніж на третину, а рівень інфляції буде в рази перевищувати цільовий рівень. Завдяки своєчасній фіксації обмінного курсу вдалося уникнути неконтрольованої девальвації. Одночасно з цим НБУ довелося ввести жорсткі обмеження на операції з валютою та транскордонні потоки капіталу [40]. Незважаючи на це, фінансові установи змогли вистояти та продовжити роботу.

Загалом можна сказати, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до зменшення економічної активності та доходності населення, відбулося рекордне зростання дефіциту бюджету, а також Україна вступила у фазу критичної залежності від міжнародної допомоги. НБУ вдалося стримати ризики для фінансового сектору завдяки:

- зафіксуванню обмінного валютного курсу;
- запровадженню нових валютних обмежень;
- підтриманню рівня ліквідності банку;
- застосуванню своєчасних регуляторних послаблень.

На рис. 2.2. ми порівняли освоєння кризового становища з лютого 2022 р. банківського та небанківського сектору

Загальний рівень напруги у фінансовому секторі можна побачити за допомогою Індексу фінансового стресу (ІФС). Загальний рівень ІФС після подій на початку 2022 року наблизився до історичного максимуму. Зростання зазнали всі його фінансові складники, що вказує на системність для фінансового сектора.

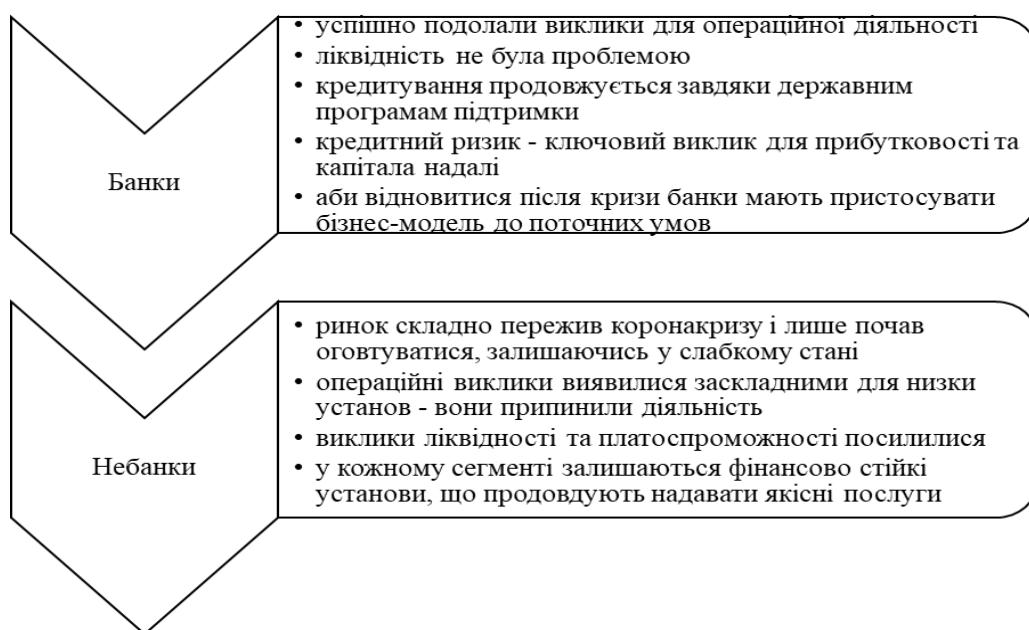

Рис. 2.2. Підхід до кризи банківського та небанківського сектору

Джерело: розроблено на основі [18].

Порівняно незмінним залишився тільки рівень субіндексу поведінки домогосподарство, так як було збережено довіру до банківської системи населенням та не було масового відпливу вкладів. Як можна побачити на рис. 2.3. вже з березня 2022 року ІФС почав знижуватися. Данні субіндексу банківського сектору покращився

завдяки високому рівню ліквідності. Хоч рівень ІФС знизився, він все одно залишається одним з найбільших в історичному сенсі.

Значно постраждала через війну сфера небанківських фінансових послуг. Сектор виявився неготовим до операційного ризику, частина компаній вимушено припинила свою діяльність. У майбутньому для небанківських фінансових установ можуть реалізуватися наступні ризики:

- ризики ліквідності;
- погіршення фінансових результатів;
- кредитні ризики.

Рис. 2.3. Рівень ІФС у період з 2008 по 2022 рр.

Джерело: складено на основі [17].

Через російське вторгнення в Україну було реалізовано операційні ризики надавачів послуг небанківських фінансових установ. З причини загрози безпеці на території країни багато хто з них був вимушений покинути своє місце локації та закрити відділення. Тому через втрату доступу до інформації та одночасне зупинення робочих процесів велика кількість не спроможна своєчасно надавати фінансову звітність у повному обсязі. Про свої результати діяльності станом на І квартал 2022 року надало звіт тільки дві третини страховиків, трохи менша частина кредитних спілок (рис. 2.4.).

Виходячи з даної ситуації, НБУ зробив деякі регуляторні послаблення для ринку небанківських установ. За певні порушення, що були викликані військовими діями – недотримання нормативів та несвочасне надання звітності – не будуть застосовуватися заходи впливу.

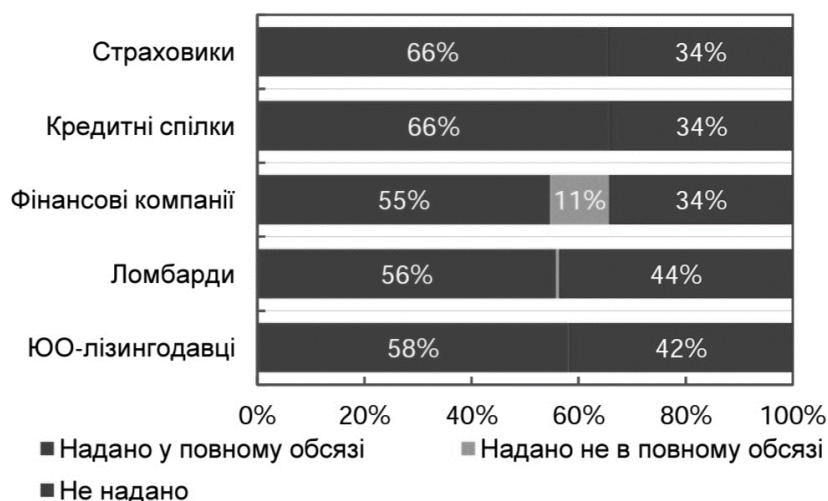

Рис. 2.4. Частка кількості установ, що були внесені до Реєстру, (I квартал 2022)

Джерело: розроблено на основі [41].

Загалом воєнні дії посилили кредитний ризик кредитних спілок. У підсумку загальна частка прострочених кредитів на понад 90 днів у I кварталі виросла до 17% (рис. 2.5.).

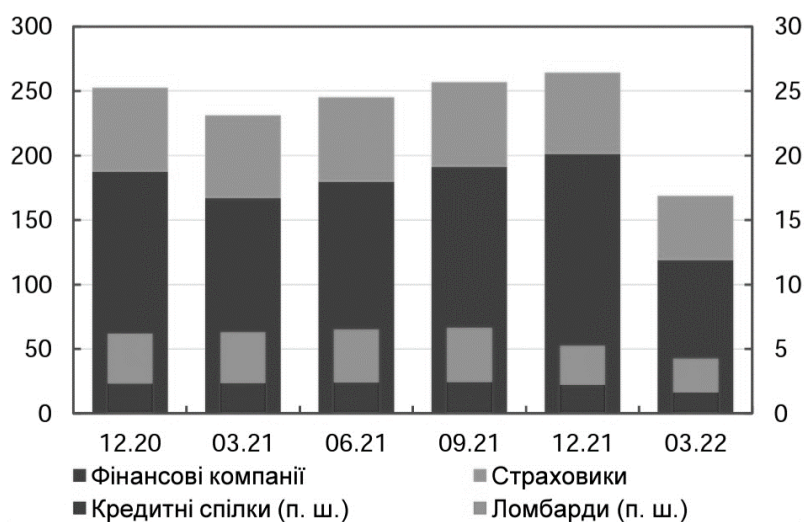

Рис. 2.5. Активи надавачів фінансових небанківських послуг, що надали звітність (млрд грн.)

Джерело: розроблено на основі [18].

Проте даний показник не повністю відображає майбутні кредитні ризики. Така як кредитними спілками було запропоновано своїм клієнтам реструктуризацію, зокрема було запропоновано відтермінування відсотків та сплати боргу. Нова тенденція кредитування також потрохи сповільнилась: кредитні спілки, що надали звіт за I квартал, скоротили обсяги споживчих позик, які являли собою основу портфеля, на третину (рис. 2.6.).

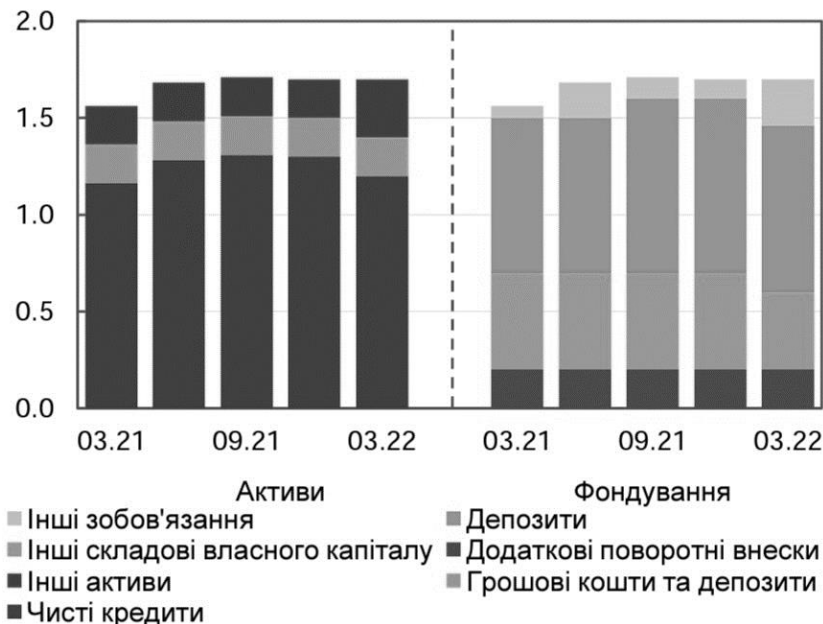

Рис. 2.5. Активи та фондування кредитних спілок

Джерело: розроблено автором на основі [18].

Головною проблемою кредитних спілок через несвоєчасне повернення позик та недотримання процентних доходів може стати втрата ліквідності. На даний момент у кредитних спілок не має достатнього запасу ліквідних активів: депозити та грошові кошти складають близько десятої частини усіх активів. Тим часом члени кредитних спілок, які намагаються достроково забрати свої вкладення, у той же момент знижують обсяги депозитів. Своєчасне рішення про

заборону на виплату додаткових пайових внесків та дострокове повернення депозитів певним чином обмежує вплив коштів.

До певних збитків кредитних спілок також призведе реалізація кредитного ризику. Беручи до уваги зниження доходів населення та відсутність інших джерел капіталу, очікуваним є низький рівень платоспроможності учасників ринку.

Отже, з метою досягнення фінансової стабільності в умовах воєнного часу потрібна злагоджена робота та тісна координація дій усіх суб'єктів фінансового ринку, а саме: банківських та небанківських фінансових установ, НБУ та інших регуляторів ринку за підтримки органів державної влади. Небанківським фінансовим установам Національний банк України пропонує відновити своєчасне подання звітності. При цьому НБУ гарантує не застосовувати заходів впливу за неподання звітності вчасно. Проте така інформація надасть можливість більш уважніше провести аналіз сектору та застосувати ефективні управлінські рішення.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Удосконалення інституційної системи регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації

Роль сільськогосподарської кредитної кооперації та її соціальні функції у суспільстві може бути найповніше визначено лише під час розгляду цього феномена у вигляді цілісної соціально-економічної системи. Аналіз такої системи передбачає необхідність обов'язкового обліку комплексу зовнішніх умов, що створюють передумови для успішної діяльності основних суб'єктів економічних відносин. Ці зовнішні умови утворюють не що інше, як «інституційне середовище». Інституційне середовище включає те, що прийнято називати інфраструктурою, що забезпечує відтворювальний режим функціонування сільськогосподарських кредитних кооперативів [2].

Інституційне (зовнішнє) середовище сільськогосподарської кредитної кооперації – це система, що включає кооперативне право, цивільне право, що підтримує систему договорів позик, права власності, а також формування формальних і неформальних стандартів, правил і норм, що стимулюють суб'єкти до споживання продуктів сільськогосподарського кредитно-споживчого кооперативу (СКСК) [36].

Загалом інституційне середовище сільськогосподарської кредитної кооперації можна визначити як сукупність:

- суб'єктів у системі сільськогосподарської кредитної кооперації;
- чинного законодавства, що регулює діяльність СКСК;

- механізмів підтримки СКСК з боку будь-яких органів державної влади;
- механізмів підтримки сільськогосподарської кредитної кооперації з боку міжнародної спільноти.

Інфраструктура сільськогосподарської кредитної кооперації є системою інститутів сприяння створенню, купівлі-продажу та споживанню продуктів СКСК і відповідних цим інститутам різних регулюючих механізмів, що забезпечують вигідні умови для ефективної взаємодії між кооперативами та членами кооперативу.

До функцій інфраструктури сільськогосподарської кредитної кооперації слід віднести:

- створення умов більш ефективної роботи СКСК, зокрема виконання своїх завдань інституційної інфраструктури – контроль і нагляд, саморегулювання, страхування тощо;
- забезпечення наукового супроводу розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації.

Організаційна структура сільськогосподарської кредитної кооперації України повною мірою не склалася: у масштабах країни практично непомітною є діяльність всіх організацій, що входять до її інституційної структури, і насамперед комерційних банків та страхових організацій [25].

Також можна відзначити, що далеко не всі інститути системи сільськогосподарської кредитної кооперації розвинені, що породжує певні труднощі при функціонуванні та розвитку більшості організацій, що входять до системи сільськогосподарської кредитної кооперації.

Для сільськогосподарської кредитної кооперації України характерна слабкість майнової та ресурсної бази, зменшення в посткризовий період числа діючих СКСК, нерівномірність їх розташування по території країни, вузькість асортиментного ряду

послуг, що видаються, високі процентні ставки за користування позиками і ризику, що свідчить про слабе управління системи.

Організаційно-правові проблеми сільськогосподарської кредитної кооперації виникають через відмінності у законодавстві. Серед них: відомчий підхід до формування системи кредитної кооперації; різні системи контролю та нагляду; відсутність єдиних нормативів фінансової діяльності; різні підходи до членства у кооперативах [13, с. 197].

Під інституційним розвитком сільськогосподарської кредитної кооперації слід розуміти сукупність інституційних змін, що ведуть до трансформації інституційної структури ринку, що сприяють зниженню трансакційних витрат при оформленні позик і підвищенню соціально-економічної ефективності кредитної кооперації.

У системі регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації державне регулювання доповнюється саморегулюванням та громадським, або публічним, регулюванням. В Україні історично перевага надається державному регулюванню. Інститут саморегулювання діє на базі недержавних некомерційних організацій (асоціацій, спілок, некомерційного партнерства), які здійснюють оперативно-тактичні заходи, доповнюючи тим самим стратегічні дії інституту державного регулювання. В оперативно-тактичне регулювання входить вирішення широкого кола питань запровадження стандартів та правил діяльності; рекомендації в галузі обліку, звітності та оподаткування; контроль за діяльністю СКСК, захист інтересів учасників кооперативного співтовариства.

Інститут саморегулювання реалізується через функції недержавних некомерційних організацій, до яких відносяться спілки та асоціації сільськогосподарських кредитних кооперативів. Сприяння інститутам державного регулювання інститут саморегулювання в особі

саморегуючих організацій може надавати за напрямками, представленими на рис. 3.1.

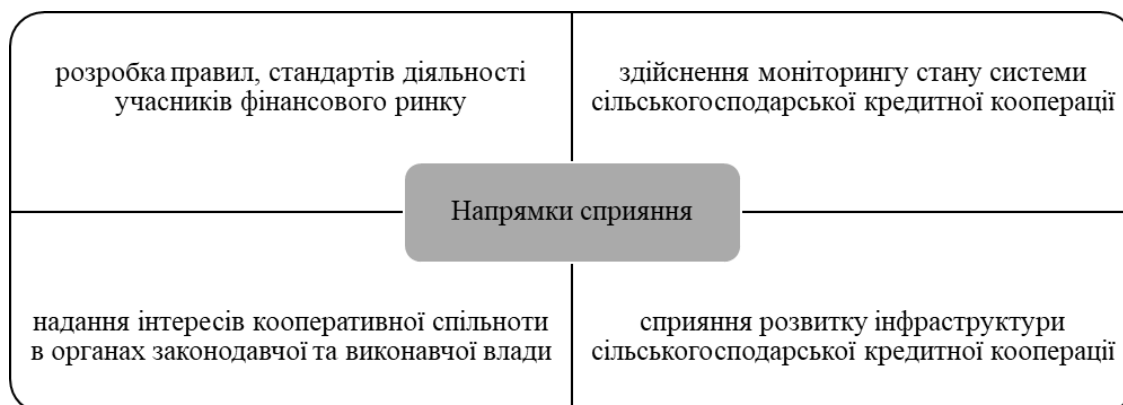

Рис. 3.1 Напрямки сприяння інститутам державного регулювання

Джерело: складено автором на основі [15, с. 35].

Саморегульовані організації є свого роду інструментом поєднання інтересів кооперативної спільноти та інтересів суспільства та держави. Основні напрямки з модернізації регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації запропоновано нами на рис. 3.2:

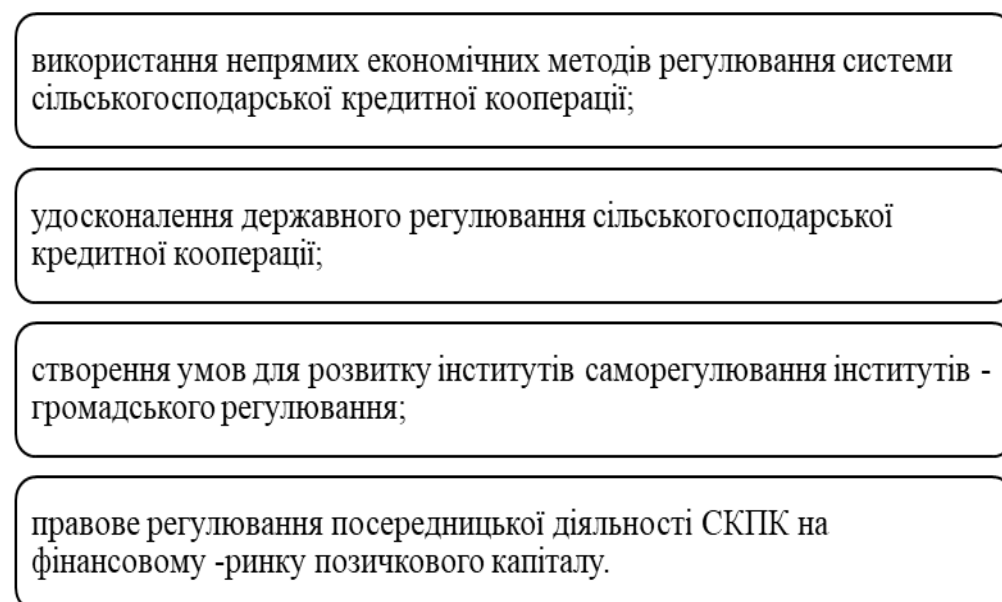

Рис. 3.2. Напрямки з модернізації регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації

Джерело: складено автором на основі [26, с. 98].

Модернізація регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації неможлива без модернізації інституційного управління системи сільськогосподарської кредитної кооперації.

Для більш повного використання економічного та соціального потенціалу сільськогосподарської кредитної кооперації потрібне сприятливе інституційне середовище як сукупність суб'єктів економічних та інших відносин сільськогосподарської кредитної кооперації, законодавства, що регулює всі аспекти їх діяльності, механізмів державної підтримки та підтримки з боку міжнародного співтовариства.

3.2. Організація нагляду та контролю за діяльністю кредитного кооперативу, як основний компонент регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації

Функціонування системи сільськогосподарської кредитної кооперації має супроводжуватися контролем та наглядом за сільськогосподарськими кредитними кооперативами. Створення адекватно функціонуючих органів регулювання кооперативів створить передумови для подальшого розвитку системи сільськогосподарської кредитної кооперації: диверсифікації за структурою, збільшення кількості наданих послуг, підвищення стандартів. Більше того, ефективна система контролю та нагляду, що відповідає визнаним міжнародним стандартам, є визначальним фактором при оцінках - перспектив активної співпраці з економічними суб'єктами [27].

Поняття «регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації» та «регулювання СКСК» необхідно розмежувати. Діяльність сучасного сільськогосподарського кредитного кооперативу як суб'єкта господарювання у сільській місцевості досить багатогранна. Регулюванням СКСК, на наш погляд, можна назвати, тільки таке

регулювання діяльності кредитного кооперативу, яке впливає зі специфіки кредитного кооперативу як суб'єкта господарювання. Загалом можна сформулювати об'єкт, предмет, мету, завдання та функції нагляду (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні характеристики нагляду за діяльністю кредитного кооперативу

Об'єкт	є відповідність діяльності кредитних кооперативів стандартам, нормам принципів, заданим регулятором. Дані стандарти, норми та принципи можуть існувати як у формі загальнообов'язкових формальних приписів, так і у формі рекомендацій та визнаних стандартів (у тому числі міжнародно визнаних), вони можуть містити технічні, організаційні вимоги, вимоги щодо оцінки та управління ризиками та інші.
Предмет	є дотримання кількісних та якісних вимог (як формальних, так і пов'язаних з величиною прийнятих ризиків) та методик оцінки та управління ризиками адекватних мікро- та макроекономічної ситуації.
Мета	це об'єктивна оцінка відповідності діяльності підконтрольних СКСК встановленим стандартам, нормами принципів для інформаційного забезпечення регулювання.
Завдання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Оцінка дотримання піднаглядними суб'єктами нормативних вимог регулювання СКСК. 2. Визначення відповідності регульованих аспектів діяльності під наглядових суб'єктів встановленим у рамках регулювання СКСК параметрам, які не мають нормативного закріплення. 3. Виявлення та прогнозування утворюючих ризик факторів мікро- та макрорівня та оцінка їх впливу на фінансову стійкість кредитних кооперативів. 4. Оцінка ризиків та адекватності процедур управління ними у кредитних кооперативах. 5. Виявлення порушень та відхилень від встановлених стандартів, норм та принципів регулювання та розумного прийняття ризиків кредитними кооперативами. 6. Формулювання та обґрунтування застосування превентивних та коригувальних заходів впливу.
Основні ознаки	<ul style="list-style-type: none"> - здійснюється уповноваженим органом; - здійснюється в нормативно встановленому порядку, виключає втручання в операційну самостійність під наглядових СКСК; - змістовно реалізується у перевірці дотримання піднаглядними суб'єктами норм, стандартів та принципів, заданих у рамках регулювання; - необхідність нагляду впливає зі специфіки діяльності кредитних кооперативів як кредитних організацій, що входять до кредитної системи України; - спрямований на об'єктивну оцінку відповідності діяльності піднаглядних СКСК встановленим стандартам, нормам та принципам для інформаційного забезпечення їх регулювання.

Джерело: складено автором на основі [14, с. 35].

Механізм нагляду за СКСК складається з його методів та інструментів, що реалізуються на основі певних принципів. До складу методів та інструментарію включаються методи аналізу та оцінки, методи коригуючого впливу, вимоги до СКСК, методика аналізу звітності, оцінки діяльності СКСК, виїзних перевірок, аналіз кошторису доходів та витрат СКСК як некомерційних організацій, бізнес-планів, контроль розміру пайового фонду, інспекційні перевірки, штрафи, ревізії, аудит, плани санації тощо [7, с. 78]. Зазначимо, що часто йде змішання методів та інструментів нагляду, а також змішання методів та інструментів нагляду та регулювання.

Крім того, при визначенні методів та інструментів нагляду не враховується їх приналежність до конкретних його стадій. Основою механізму нагляду є наглядовий процес, і у зв'язку з цим, уявляється, що методи та інструменти нагляду слід розглядати, по-перше, у прив'язці до наглядових стадій, по-друге, як на мікро-, так і на макрорівні. Вони мають бути представлені в такий спосіб (табл. 3.2).

Слід зауважити, що ринок небанківських фінансових послуг зазнав кризового становища з початку воєнних дій. На сьогоднішній день поточні дії регулятора спрямовані на дерегуляцію ринку, основна мета якої – підтримка всіх учасників ринку та надати змогу зосередитися на професійній діяльності [29].

Загалом ринок кредитної кооперації потребує серйозної фінансової підтримки. Оскільки цей сегмент ринку залучає кошти населення, він є ризиковим. З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України регулятор зробив чимало заходів, що були спрямовані на підтримання як самих кредитних спілок, так і їх учасників [9].

Зокрема, було скасовано або перенесено деякі операційні обов'язки, пролонговано строки виконання заходів впливу, включно зі строками виконання планів щодо відновлення фінансової стабільності, а

також надано право запровадити граничну суму видачі готівки, обсяг якої не перевищує 100 тис. грн. на добу кожному з членів спілки.

Таблиця 3.2

Процес нагляду за кредитними кооперативами

Стадія нагляду	Метод нагляду	Інструменти нагляду
1	2	3
на мікрорівні		
1. Перевірка відповідності діяльності СКСК у рамках регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації		
1.1. Нагляд за створенням кооперативу	- державна реєстрація	- оцінка кваліфікації та ділової репутації менеджменту та наглядової ради; - оцінка бізнес-плану СКСК; - оцінка виконання норм технічної оснащеності офісу; - оцінка повноти та оплати пайового фонду; - перевірка дотримання вимог про розкриття інформації про осіб, які впливають рішення органів управління СКСК.
1.2. Нагляд за поточною діяльністю СКСК	- дистанційний аналіз звітності (доповіді та перевірки)	- міжформний та внутрішньоформний контроль звітності; - аналіз показників оцінки капіталу, активів, доходності, ліквідності; - аналіз дотримання обов'язкових нормативів; - аналіз та оцінка внутрішнього регламенту (документів) кооперативу.
	- інспекційні перевірки	- розрахунок, перевірка та аналіз кількісних показників; - перевірка внутрішньої нормативної документації, що регламентує проведення позикових операцій; - перевірка внутрішньої документації, що регламентує статус структурних підрозділів та посадових осіб; - перевірка внутрішніх документів, що підтверджують виконання вимог регулятора та фіксують порядок проведення фінансових операцій; - перевірка технічного, інформаційного та програмного забезпечення діяльності кооперативу; - візуальне спостереження; - аналіз ризиків; - оцінка процедур управління ризиками; - оцінка якості системи внутрішнього

		контролю.
--	--	-----------

Продовження табл. 3.2

1	2	3
2. Розробка та обґрунтування застосування превентивних заходів впливу	- формулювання запропонованих до застосування заходів впливу	- винесення офіційних вимог; - направлення повідомлень; - направлення інформативних листів; - проведення нарад регулятора та керівництва кооперативу.
	- контроль реалізації рекомендацій	- аналіз звітності з урахуванням зон підвищеного ризику; - проведення повторних інспекційних перевірок; - проведення дистанційних документарних перевірок виконання рекомендацій.
3. Розробка та обґрунтування застосування запобіжних заходів впливу	- формулювання запропонованих до застосування примусових заходів впливу	- винесення офіційних вимог; - направлення розпоряджень; - видання наказів; - подання позовних заяв до суду.
	- контроль виконання обов'язкових розпоряджень	- аналіз звітності з урахуванням зон підвищеного ризику; - проведення повторних інспекційних перевірок; - проведення дистанційних документарних перевірок виконання рекомендацій.
на макрорівні		
1. Аналіз поточного стану економіки	- виявлення та моніторинг ризикоутворюючих факторів макрорівня	- оцінка основних макроекономічних показників; - моніторинг системи СКСК; - аналіз сценаріїв.
2. Прогнозування макроекономічної ситуації на перспективу	- оцінка впливу ризиків на фінансову стійкість кредитних кооперативів	- системи раннього попередження.

Джерело: складено автором на основі [24, с. 107].

Національний банк України планує у найближчому майбутньому ввести спеціальну спрощену процедуру ліквідації для КС, які не зможуть відновити свої ресурси через війну. Такий крок був необхідним для стабілізації фінансової ситуації. Позитивним є те, що кредитні спілки зможуть підготуватися до цього вже сьогодні. Планується дозволити прийняти попереднє рішення щодо ліквідації спостережній раді кредитної спілки, а також стане можливим отримати попередній дозвіл про ліквідацію від НБУ.

Також регулятор планує розширити можливості кредитних спілок щодо вкладання коштів у сферу довгострокових державних цінних паперів. На зараз члени кредитних спілок можуть вкладатися тільки у короткострокові (до 12 місяців) цінні папери. Розгляд питання щодо зняття даного обмеження стане потужною підтримкою для учасників ринку. НБУ створює програму з довгострокового розвитку ринку кредитної кооперації [17]. Зокрема, мова йде про підвищення кваліфікації для персоналу кредитних спілок у країнах з розвиненою кредитною кооперацією. Це допоможе залучити міжнародний досвід у сферу кредитних спілок, а також підвищити якість послуг.

Також планується залучення кредитних спілок у програмах відновлення після війни: відбудова та реконструкція житла, відновлення фінансового сектору та окремих сфер підприємництва. НБУ та ФГВФО вже розробляють фінансові законодавчі пропозиції, які торкнуться застосування системи гарантування для кредитних спілок. Насамперед, така система захистить вклади членів, а у майбутньому стане рушійною силою для розвитку ринку [31].

Наступним кроком можна вважати упровадження для кредитних спілок єдиного інституту саморегулюючих організацій [9]. Це допоможе невеликим кредитним спілкам уникати жорстких вимог законодавства. Залишається можливість виникнення фінансових труднощів. Проте для цієї послуги знайдеться свій споживач. І саме тут вирішенням проблеми стане саморегулюючі організації, які зможуть стати центрами підтримки для невеликих кредитних спілок. Крім того, представник такої організації матимуть змогу виконувати певні наглядові та контрольні

функції. Такі саморегулюючі організації зможуть працювати виключно під наглядом НБУ.

Виходячи з вище викладеного, основними проблемами та особливостями розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації є система її саморегулювання у вигляді саморегульованої організації ревізійних спілок сільськогосподарських кооперативів; змішаний характер діяльності багатьох СКСК; страх втратити державну підтримку при втраті «сільськогосподарської» специфіки. Для подальшого поступального та сталого розвитку необхідно всім видам кредитних кооперативів забезпечити однаковість характеру діяльності; єдині принципи фінансових та нефінансових ризиків. Але найголовнішим має бути досягнення єдності стандартів державного регулювання та кооперативного саморегулювання.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити ряд висновків.

1. Розглянуто та уточнено понятійний апарат кредитної кооперації. У сучасних умовах у сільській місцевості з надзвичайно невеликим накопиченням капіталу сільськогосподарська кредитна кооперація з фінансової точки зору є найбільш досконалим інструментом розподілу - грошових коштів у низових ланках агропромислового комплексу.

В умовах економічної кризи існуюча система сільськогосподарської кредитної кооперації почала відчувати фінансові труднощі, пов'язані з відсутністю: фінансової інфраструктури; інституту стабілізації та гарантії СКСК; затвердженої системи резервування; контролю з боку органів державної влади; правової бази (недосконалість); кваліфікованих керівників; розуміння членами кооперативів всієї відповідальності участі в кооперативній організації, і, як наслідок, формальний підхід до управління та контролю за її діяльністю.

Система сільськогосподарської кредитної кооперації країни все ще перебуває на стадії становлення та подолання таких бар'єрів, як відсутність єдиного підходу до формування стратегії кооперативного кредитування, недостатня інституційна розвиненість самих СКСК, відсутність стандартів їхньої діяльності та дефіцит кадрів.

2. Розглянуто міжнародний досвід успішного розвитку кредитної кооперації. Міжнародний досвід розвитку кредитної кооперації показує, що в зарубіжних країнах за багато років функціонування кредитної кооперації сформувалася трирівнева організаційна структура (низові кредитні кооперативи, регіональні кооперативні банки та центральний кооперативний банк) з чітким розмежуванням функцій між окремими ланками. Так, низові кредитні кооперативи є універсальними кредитними установами, добре обізнаними про кон'юнктуру місцевих

ринків і свою клієнтуру, з якою взаємодіють на довірчій основі. Регіональні кредитні банки здійснюють свою діяльність за рахунок власних джерел та перерозподілу ресурсів інших низових кредитних установ у межах регіону. Вони займаються проведенням розрахунків - між кредитними кооперативами, наданням інформаційних та консультаційних послуг, банківським обслуговуванням інших самостійних кооперативних та комерційних організацій регіону.

3. З урахуванням досвіду зарубіжних розвинених країн, в Україні сільськогосподарські кредитні кооперативи можуть і мають стати невід'ємною частиною аграрної економіки та реально сприяти підйому малого та середнього бізнесу в сільському господарстві та рівню життя сільського населення.

Історичний досвід зарубіжних країн дозволив виділити основні - моменти, які необхідно враховувати під час створення системи кредитної кооперації в нашій країні. По-перше, кооперативні фінансові інститути обслуговують певну економічну нішу, виконуючи переважно функції кредитування малого сільського підприємництва, не замінюючи у своїй банківську систему. По-друге, система сільськогосподарської кредитної кооперації повинна мати державну підтримку.

Особливе місце в інституційному середовищі сільськогосподарської кредитної кооперації належить державі, яка має виробити проблемно-цільову модель системи регулювання, орієнтовану на створення умов, що сприяють сталому режиму функціонування сільськогосподарської кредитної кооперації (подолання проблем), що розглядається як одна з базисних умов сільських територій.

4. Проаналізовано сучасний стан кредитної кооперації в Україні. В інституційному середовищі сільськогосподарської кредитної кооперації регулятор повинен займати важливе місце, і покликаний всіляко сприяти її розвитку, а це вимагає не тільки методологічно чіткого

розуміння функцій системи регулювання розвитку, а й наявності адекватних підходів до оцінки її ефективності.

Основним фактором, що сприяє становленню та розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації, як повноправного учасника фінансового ринку, є створення якісної нормативно-правової бази, що регулює діяльність кредитних кооперативів різного рівня.

5. Виявлено основні проблеми та фактори розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації. Фінансово-економічне регулювання діяльності сільськогосподарських кредитних кооперативів має здійснюватися за допомогою відповідних нормативів, введених у дію законодавчо або уповноваженим органом. До них включаються норми, що забезпечують економічну стабільність кредитних кооперативів як фінансових інститутів за рахунок підтримки мінімального розміру і достатності капіталу кооперативу, його ліквідності та платоспроможності, регулювання ризику при скоєнні тих чи інших позичкових операцій. Безпека кредитного кооперативу багато чому визначається тим, наскільки його діяльність відповідає цим економічним параметрам.

6. Обґрунтовано необхідність створення стандартів ведення діяльності суб'єктів кредитної кооперації. Для успішної діяльності сільськогосподарських кредитних кооперативів необхідні єдині стандарти їх діяльності та бухгалтерського обліку, зокрема: понятійний апарат; організаційно-правові стандарти кредитних споживчих кооперативів; стандарти процедур керування; стандарти діяльності кредитного споживчого підприємства; фінансові стандарти; бухгалтерські стандарти.

7. Запропоновано систему нагляду та контролю за ефективністю та стабільністю діяльності кредитно спілки. Висока ефективність та стабільність діяльності СКСК не можуть бути досягнуті без створення системи нагляду та контролю. Необхідність регулювання та нагляду

визначається особливостями діяльності кредитних кооперативів, які працюють головним чином на основі залучених коштів, у тому числі грошових коштів пайовиків. Тому, з метою підтримки стабільності системи сільськогосподарської кредитної кооперації та захисту інтересів пайовиків, необхідний нагляд та контроль за діяльністю СКСК, як з боку держави, так і кооперативної спільноти.

Оцінка стану та динаміки розвитку сільськогосподарської кредитної кооперації України дозволяє зробити висновок про те, що кредитні кооперативи мають достатній економічний потенціал, мають високе значення показників використання залучених ресурсів, але використання наявного у них ресурсу поки не є реальним пріоритетом державної політики та аграрної політики зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова О.Г. Кредитна коперація: сутність та принципи здійснення. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса: ОДЕУ, 2008. Випуск 31. 480 с.
2. Галомша Н.Е. Конкурентоспроможність сільського господарства України: можливості та фактори зростання URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_4/67.pdf
3. Гончаренко В.В. Аналітичний звіт щодо побудови систем кредитної кооперації різних країн URL: www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59940&.
4. Гончаренко В.В. Кредитна кооперація. Форма економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). К.: Глобус, 1998. 330 с.
5. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. К.: «Наукова думка», 1997. 240 с.
6. Гончаренко В.В. Про зміну концепції розвитку системи кредитної кооперації та її можливий вплив на кредитно-кооперативний сектор національної економіки. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 5 (50). С. 99-107.
7. Гончаренко В.В. Фінанси кредитних спілок України: положення і процедури. К.: Канадська Програма розвитку кредитних спілок в Україні, 2000. 203 с.
8. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний та ін. К.: Академія, 2001. Т. 2. 848 с.
9. Економічна правда. Ринок небанківських фінансових послуг. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/25/687455/>

10. Закон «Про сільськогосподарську кооперацію» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi+bin/laws/main.cgi?nreg=469%2F97%E2%F0>
11. Закон України «Про кооперацію» № 1087-IV від 10 липня 2003 року зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
12. Закон України «Про кредитні спілки» № 2908-III від 20 грудня 2001 року зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.
13. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: Логос, 2001. 380 с.
14. Левківська Л.М. Розвиток кредитних спілок у контексті формування інфраструктури аграрного ринку. *Вісник Полтавського ДСГП*. 2001. № 5-6. С. 55-57.
15. Леонов С.В., Олещук М.Г. Аналіз проблем, перспектив і тенденцій діяльності кредитних спілок України. *Вісник Української академії банківської справи*. № 1 (36), 2014. С. 34-37.
16. Молдован Л. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку URL: <http://dt.ua/articles/60696>
17. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність червень 2021 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4
18. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність червень 2022 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4
19. Недільська Л.В. Уроки світового досвіду функціонування фінансових установ кооперативного типу URL: http://ir.znau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/990/1/Cooperative_2014_87-93.pdf.
20. Пажитнов К. К вопросу о сущности кооперации и ее определении. *Вестник кооперации*. 1915. Кн. 6. С. 22.

21. Пожар А.А. Кредитно-кооперативний сектор економіки європейських країн: монографія. Полтава: РВЦ ПУЕТ, 2013. 278 с.
22. Портал «Аграрний сектор України» URL: http://agroua.net/news/news_31444.html
23. Сайт Німецького союзу фермерів URL: <http://www.situationsbericht.de/>
24. Сембер С.В. Перспективи створення та функціонування кооперативних банків в Україні. URL: http://www.econindustry.org/arhiv/html/2017/77_02.pdf.
25. Семчук О. В., Чорна А.А. Кредитні спілки як інструмент економічного зростання в Україні: проблеми розвитку та напрями реформування. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=14516>
26. Стадник А. Відродження кредитних кооперативів. *Фінанси України*. 2005. № 3. С. 96-100.
27. Стадник А.А. Розвиток кооперативного руху в Україні. *Фінанси України*. 2004. № 7. С. 104–110.
28. Терещенко П. Напрямки розвитку кредитних спілок в Україні. *Фінанси України*. 2009. № 5. С. 87–94.
29. Ушкаренко Ю.В. Концептуальні засади забезпечення ефективного розвитку кооперації в Україні. *Збірник наукових праць Економічний простір*. 2017. №117. С. 119-128.
30. Ушкаренко Ю.В. Особливості формування кооперативного сектору на основі системного підходу. *Науковий економічний журнал «Інтелект XXI»*. №4. 2018. С. 91-95.
31. Ушкаренко Ю.В., Соловійов А.І., Чмут А.В. Особливості формування системи кооперативних відносин в агропромисловому виробництві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2020. Вип.38. С. 51-56.
32. Чижевська М. Кредитна кооперація як засіб подолання бідності та створення соціально-економічних вигод. *Вісник*

національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. праць. Економіка. Рівне, 2007. Ч. II, вип. 4 (40). С. 328-335.

33. Чижевська М.Б. Історія розвитку кредитної кооперації розвинутих країн. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream>

34. Artem Pozhar. Credit and cooperative sector of the economy of European countries. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/344906436_credit_and_cooperative_sector_of_the_economy_of_european_countries

35. National Credit Union Administration. Quarterly Credit Union Data Summary 2022 Q1. URL: <https://www.ncua.gov/files/publications/analysis/quarterly-data-summary-2022-Q1.pdf>

36. Trifon, Raphael. «The Economics of Cooperative Ventures: Further Comments». *Journal of Farm Economics* 43 (1961) : 215-35.

37. Ushkarenko I., Soloviov A. World Economic Order: Evolution of the Cooperative Sector. (2020) *World Economic Order: Evolution of the Cooperative Sector. Philosophy and Cosmology*, Volume 25, 139-152. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/25/12>

38. Uşkarenko Y.V. Kooperasiyanin iqtisadi məzmunu və əsas əlamətləri. *Ekologiya və su təsərrüfatı* 2007. № 2. С. 58-63.

39. Watkins, William P. *Co-operative Principles Today and Tomorrow*. Manchester, UK: HolyoakeBooks, 1986. 179 p.

40. World Cooperative Monitor 2020. URL: https://monitor.coop/sites/default/files/2021-2020_WEB%20FINAL.pdf

41. World Cooperative Monitor 2021. URL: https://monitor.coop/sites/default/files/2022-01/WCM_2021_0.pdf